

*Л. М. Єфіменко,
аспірант, Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню проблем інноваційного процесу. Розглянута класифікація інноваційних процесів та нововведень та послідовність створення нововведень. Проаналізовано етапи інноваційного процесу.

The article is devoted to research of problems of innovative process. Considered classification of innovative processes and innovations and sequence of creation of innovations. The stages of innovative process are analysed.

Ключові слова. *Інновації, інноваційна діяльність, інноваційний процес, інвестиції, НДДКР.*

Вступ

Дослідження інноваційної діяльності є одним з найбільш складних і перспективних питань економічного розвитку економіки XXI століття.

Визначна роль інновацій в суспільстві полягає в тому, що саме вони на сучасному етапі розвитку роблять найбільший внесок в економічне зростання країн та регіонів. Первинну та потужну роль у структурі інновацій відіграють технології, а саме інноваційні високі технології, які, безперечно, визначаються в науковому середовищі як найреволюційніша складова комплексного інноваційного процесу.

Нові риси, які придбала економіка України за останні роки, коли змінився склад і взаємини економічних агентів, роблять колишні підходи до інновацій не відповідними дійсності. Так називана наукова, впроваджувальна та невиробнича сфера тепер функціонують в економіці нарівні з матеріальним виробництвом.

До крайності загострилося протиріччя між дійсним станом економічної структури суспільства та розвитком інноваційного процесу. Посилення уваги до дослідження проблем інноваційної діяльності викликане і тим, що державі треба напружено працювати для органічного та гідного входження української економіки у світове співтовариство.

Постановка завдання

Розглянути класифікацію інноваційних процесів та нововведень та послідовність створення нововведень, проаналізувати етапи інноваційного процесу, виділити основні проблеми інноваційного процесу в Україні.

Результати

Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» застосовуються наступні поняття:

- інновації - новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери;
- інноваційна діяльність - діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Однак існують і інші визначення даної діяльності, наприклад, інноваційна діяльність — діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок для розширення й оновлення номенклатури й поліпшення якості продукції, що випускається, (товарів, послуг), удосконалювання технології їх виготовлення із наступним впровадженням й ефективною реалізацією на внутрішньому й закордонному ринках. При цьому, інноваційна діяльність, пов'язана з капітальними вкладеннями в інновації, називається інноваційно-інвестиційною.

Більшість прогресивних новацій (нововведень) знаходить застосування в складних, наукомістких продуктах, енергозберігаючих і високих технологіях, в сфері послуг. При всій розмаїтості новацій досить важливою умовою для їх реалізації в нововведеннях є своєчасне й достатнє виділення інвестицій в інноваційну діяльність.

Обов'язковою умовою для виділення інвестицій є техніко-економічне обґрунтування (ТЕО) конкуруючих ідей і запропонованих рішень. Наведена в таблиці 1, класифікація інноваційних процесів і нововведень характеризує їх базисні ознаки та розкриває принциповий зміст по укрупнених групах, що дозволяє мати більш об'єктивні оцінки при ТЕО та здійсненні інноваційної діяльності.

Таблиця 1. Класифікація інноваційних процесів та нововведень

№ п/п	Базові ознаки об'єктів класифікації	Групування по встановленим ознакам
1	Зміст новацій	Технічні, технологічні, економічні, управлінські, організаційні.
2	Ступінь новизни	Абсолютна, відносна, умовна, часткова
3	Варіанти організації	Внутрішньокорпоративні, програмні, конкурсні
4	Потенціал новацій	Радикальні, комбіновані, модифіковані
5	Особливості інноваційних процесів	Внутрішньоорганізаційні, міжорганізаційні, процеси, що відрізняються по тривалості етапів
6	Рівень розробки та розповсюдження нововведень	Державні, республіканські, регіональні, галузеві, корпоративні, фірмові
7	Сфера розробки та розповсюдження нововведень	Промислові, фінансові, торгівельно-посередницькі, науково-педагогічні, правові
8	Особливості характеру нововведень	Простий продукт, модифікація складного продукту попереднього технологічного укладу, інноваційний продукт, послуги

У найбільш узагальненому розумінні інноваційний процес визначається як створення, поширення та застосування продукції та технологій, що володіють науково-технічною новизною та задовольняють нові потреби суспільства. Однак створення нових видів продукції та технологій практично неможливо без використання потенціалу наукових і науково-технічних знань, отриманих у ході проведення фундаментальних теоретичних досліджень (ФТД) і пошукових науково-дослідних робіт (НДР). При цьому потенціал наукових і науково-технічних знань являє собою інтелектуальний продукт, що має ринкову вартість, є досить важливим внеском у процес інноваційної діяльності. По суті справи поява нових машин, приладів, апаратів та інших нововведень пов'язана з тривалим циклом інноваційної діяльності, що має назву інноваційний процес.

Безпосередньо інноваційний процес починається з етапу проведення пошукових НДР, у ході яких висувуються науково-технічні ідеї про матеріалізацію наявних теоретичних знань і відкриттів. Завершуються

пошукові НДР оновленням та експериментальною перевіркою нових методів задоволення потреб суспільства. Всі пошукові НДР проводяться як академічних установах і ВНЗ, так й у великих науково-технічних організаціях промисловості персоналом високої наукової кваліфікації. Пошукові НДР фінансуються в основному з державного бюджету й на безповоротній основі. При цьому багато пошукових НДР мають бюджетне фінансування по завданням з державних програм, що передбачають вирішення найважливіших науково-технічних проблем. У підсумку вирає суспільне виробництво, тому що результати еволюції наукового знання включаються до продуктивних сил у вигляді закінченого рішення важливої науково-технічної проблеми на основі експериментальної перевірки науково-технічних ідей.

На другому етапі інноваційного процесу проводяться прикладні НДР. Їхнє виконання пов'язане з високою ймовірністю одержання негативних результатів. Тому виникає ризик втрат при вкладенні коштів у проведення прикладних НДР, коли інвестиції в інновації мають ризиковий характер й мають назву ризикоінвестиціями. Прикладні НДР виконуються в багатьох науково-технічних організаціях промисловості та у ВНЗ по різним тематичним напрямкам досліджень і розробок. Вони фінансуються як з державного бюджету (по державних науково-технічних програмах, а також на конкурсній основі), так і за рахунок коштів окремих замовників в особі великих організацій, акціонерних корпорацій, комерційних фондів і венчурних ризикофірм.

На третьому етапі виконуються дослідно-конструкторські й проектно-конструкторські роботи, пов'язані з ескізно-технічним проектуванням, випуском робочої конструкторської документації, виготовленням і випробуванням дослідних зразків. Ці роботи проводяться як у спеціалізованих лабораторіях ВНЗ, на дослідних заводах, так і у науково-виробничих підрозділах великих промислових організацій. Джерела фінансування ті ж, що й на другому етапі, а також власні коштів підприємств.

На четвертому етапі здійснюється процес комерціалізації нововведення – від запуску у виробництво та виходу на ринок і далі по основних фазах життєвого циклу товару. При запуску у виробництво потрібні великі інвестиції для реконструкції виробничих потужностей, підготовки персоналу, рекламної діяльності й ін. На цьому етапі інноваційного процесу реакція ринку на нововведення ще невідома і ризики відторгнення запропонованого товару досить імовірні. Тому інвестиції продовжують носити ризиковий характер.

Для фінансування робіт із четвертого етапу, пов'язаних з освоєння масштабного виробництва нової продукції, і наступного вдосконалювання технології за рахунок нововведень-процесів буде потрібно у 6-8 разів більше витрат, ніж на витрати, пов'язані із дослідженнями й розробками. Збільшення витрат залежить від прийнятої масштабності освоєння виробництва нової продукції (дрібносерійний, серійний або великосерійний тип виробництва). З огляду на більші витрати на освоєння масштабного виробництва нової продукції, на даному етапі інноваційного процесу проводиться емісія цінних паперів. Вона дозволяє залучити додаткові інвестиції, забезпечити їх прибуткове використання за умови підтримки конкурентоздатності продукції. Однак основним джерелом інвестицій є власні кошти організацій, які акумулюються у спеціальних фондах для цих цілей, а також позикові кошти (банківські кредити).

У наш час інновації сприяють економії як трансформаційних, так і трансакційних витрат. У результаті локальні ефекти інноваційної діяльності відіграють незначну роль в економічному розвитку, а основне значення мають комплексні характеристики, що відображаються в інтегральних показниках, до яких відноситься економічна структура суспільства. Іншою особливістю інновацій у сучасних умовах є той факт, що інновації практично не впливають на рівень прибутковості виробництва. В умовах інтенсивності конкуренції інновації стають фактором виживання, а не фактором одержання додаткового прибутку. Принципово важливо не пропустити момент, при якому бізнес опиняється перед загрозою виживання, і вчасно прийняти рішення щодо його реструктуризації на основі інвестицій у нову технологічну базу. Фактично це означає необхідність формування безперервних процесів нововведень як складової частини стратегії розвитку бізнесу. У цих умовах

рішення про інвестиції приймаються не на основі аналізу поточної прибутковості бізнесу, а із принципово інших критеріїв.

Рішення про інноваційний розвиток приймають не підприємці, а фінансовий ринок на основі очікувань структурних змін в економіці, збереження капіталу та прибутку майбутніх періодів. В економіці через високу інтенсивність традиційні схеми інноваційних процесів, розроблені на основі досвіду інноваційного розвитку початку XX століття, усе більше набувають теоретичного характеру (рис. 1).

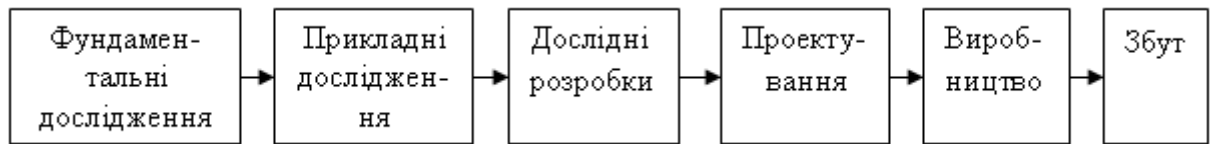

Рис 1. Послідовність створення нововведень (інноваційного продукту).

Традиційна система диференціації процесів по виділенню наукової сфери, сфери НДДКР і сфери використання результатів здобуває значну умовність. Міжфункціональні зв'язки між локальними ринками мають менше значення ніж інші факторами зовнішнього середовища, що формують процеси в даних рамках. Наприклад, наукові знання фактично придбали характер загальносвітових цінностей. Сфера теоретичної науки залишається сферою державних інтересів, тому фінансується в рамках бюджетів. Впровадження наукових досягнень також наведено безліччю локальних ринків.

Досвід нових індустріальних країн Південно-Східної Азії показує, що для успішного інноваційного розвитку економіки не є обов'язковим наявність фундаментальних наукових заділів або накопичений досвід розвитку наукомістких галузей. Всі ці особливості світового досвіду кінця XX століття, на жаль, ігноруються при розробках політики інноваційного розвитку України.

З кожним роком в Україні збільшується число негативних прикладів нераціонального використання інтелектуального ресурсу. Це не тільки витрати держави на космічні програми, високошвидкісні магістралі, але й на реалізацію (підтримку) програм у традиційних галузях виробничо-інвестиційної діяльності, таких як автомобілебудування, виробництво труб та ін.. На проблеми, що у більшості держав розв'язуються приватними компаніями самостійно, за рахунок світового ринку інновацій (розробок), в Україні витрачаються державні кошти, сили та час.

Зрозуміло, що при реалізації державної інноваційної політики варто чітко розмежувати науково-технічні та економічні фактори, що визначають інноваційний процес. Тим самим будуть розмежовані сфери відповідальності державних органів влади і приватних підприємців. Забезпечення інноваційних процесів кадровим потенціалом (масовий процес) - це безперечно завдання, яке може вирішити тільки держава, при цьому збереження бізнесу, тобто підтримка виробництва на достатньому для конкурентоздатності інноваційному рівні, це обов'язок підприємця. При всій умовності даного підходу до розподілу ролей держави і власників в інноваційному процесі можна констатувати, що за 18 років ринкових реформ сфери компетенції так і не були визначені. Економічні важелі так і не одержали реалізації. Якщо держава не поставила бізнес в умови, коли інновації (а не податки або митні бар'єри) для підприємств стають основою виживання, то всі інші зусилля держави по стимулюванню інноваційної діяльності є мало результативними. Очікувана прибутковість або державна підтримка не можуть змінити рівень інноваційної активності в країні. Інновації в західних країнах є складовою частиною бізнесу, а не "чарівною паличкою", що гарантує успіх.

Висновки

Україна на шляху до європейського рівня розвитку повинна постійно вдосконалювати інноваційний процес, але на жаль ми досі стикаємося з наступними проблемами:, серед яких можна виділити:

1. Як передумови інноваційного розвитку розглядаються не світовий ринок інноваційної продукції, а вітчизняні наукові заділи.

2. Тривають спроби зміцнити зв'язки науки та виробництва на основі державних систем адміністративного впливу.

3. Інноваційні процеси розглядаються окремо від інвестиційних й структурних процесів.

4. В якості цілей інновацій триває орієнтація на формальні світові стандарти, а не на потреби вітчизняної економіки. Згідно численних положень, інновація заслуговує державної підтримки, якщо вона відповідає передовому світовому рівню (що не завжди рівнозначно потребам вітчизняної економіки).

Література:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4.07.2002. (із змінами).
2. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України / Інноваційно-технологічний розвиток економіки / За ред. В.М. Геєця, В.П. Семиноженко, Б.Є. Кваснюка. – Том 2. – Київ, 2007. – 563 с.
3. Соловьев В.П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций). – К.: Феникс, 2006. – 560 с.
4. Титов А.Б. Маркетинг и управление инновациями. – С.Пб.: Питер, 2001. – 240 с.
5. www.niss.gov.ua